
VLADISLAVA PAJEVIĆ

M. B. PROTIĆ: MILENA PAVLOVIĆ- BARILLI

PROSVETA, BEOGRAD, 1967.

Poslednjih godina se sve češće spominje ime slikarke Milene Pavlović-Barilli. Ljudima koji se ne interesuju za slikarstvo to može da izgleda čudno, naročito kada su iz feljtona objavljenog u »Politici«, povodom 60-godišnjice rođenja, saznali da će se marta 1970. g. navršiti 25 godina od slikarkine smrti. »Politika« je objavila delove iz knjige Miodraga B. Protića. Monografiju o Mileni Pavlović-Barilli izdala je »Prosveta«. Za izuzetnu opremu ova knjiga je na Oktobarskom sajmu knjiga dobila I nagradu.

Kada se pročita ova knjiga, kada se vide reprodukcije u njoj, ili slike Barillijine u Muzeju savremene umetnosti u Beogradu, izgleda neverovatno da se kod nas o Mileni Pavlović-Barilli govori tek od pre desetak godina. Dvadesetih i tridesetih godina ovog veka njeno ime se moglo sresti u prikazima sa izložbi. Bila je među članovima »Lade«, s njima je poslednji put izlagala 1932. g., ali se o Mileni kod nas piše i 1938. g. povodom njene izložbe u Parizu, a i 1941. g. — na stranicama »Hrvatske enciklopedije«. Zato izgleda neshvatljivo što je tek jedno pismo njene majke skrenulo pažnju kulturnih radnika. Danica Pavlović, majka Milenina, šalje 1954. g. Savetu za kulturu Srbije pismo, kojim obaveštava da je njena kći umrla u Njujorku devet godina ranije. U istom pismu Danica nudi sakupljene slike i skice i porodičnu kuću u Požarevcu za spomen-galeriju. Iste godine, po pregledu slika, Miodrag B. Protić piše prvi posleratni prikaz o slikarki (objavljen u NIN), a godinu dana kasnije otvara se komemorativna izložba. Pet godina kasnije Protić je napisao monografiju o slikarki (opet je prošlo nekoliko godina dok je ona i objavljena), a 1962. g. je otvorena memorijalna galerija Milene Pavlović-Barilli u Požarevcu. Pisanje monografije o slikarima nije lak posao; utoliko je teži bio u ovom

slučaju jer se radi o vrlo složenoj ličnosti. Srećna je okolnost što je monografiju pisao Protić, koji je i slikar, ali i istoričar umetnosti, pa je u stanju da jednog slikara bolje objasni.

Miodrag B. Protić je tekst podelio na nekoliko delova, i skoro svaki deo predstavlja celinu za sebe. Značajno je to što je dokumentacija dobro urađena; pored biografskih i bibliografskih podataka sadrži i skoro kompletan katalog dela (neke slike se tek pronalaze po Americi).

O životu Mileninom se, zahvaljujući njenoj majci, zna dosta. Njena povest ima u sebi atmosferu starinskih priča. Na Minhenskom konzervatorijumu Danica Pavlović, poreklom iz stare srpske porodice (potomci Karadorđeve čerke Save), upoznala se s Brunom Barillijem, sinom slikara iz Parme (pretpostavlja se da su direktni potomci Karla Goldonija). Milena je raska između Rima i Požarevca, upijala i jednu i drugu sredinu, i to je doprinelo da postane tako složena i bogata ličnost. Da bi se potpunije izrazila, Mileni je neophodna i poezija, njeno slikarstvo je poetsko, a poezija se kreće u okvirima njenih slika.

Milenino slikarsko delo odudara od radova ostalih naših slikara koji su radili tih godina. U jugoslovenskoj likovnoj umetnosti osim Noa Zivanovića i Staneta Kregara, nema nadrealista. To je, verovatno, jedan od objektivnih razloga što se o Mileninom delu u Srbiji nije ništa znalo. Naši umetnici iz tridesetih godina ovoga veka nisu mogli da razumeju njeno slikarsko delo, nisu ni znali njegovu vrednost, a to nije daleko i od zaborava.

Prve godine života Milena provodi više sa majkom, s ocem je samo povremeno, zato je možda uticaj majke u to vreme veći. Danica Pavlović je pored muzičkog obrazovanja govorila i nekoliko jezika, bila vrlo pismena, u ženskim listovima pisala o svojim putovanjima. Od majke se Milena naučila pismenosti, naučila je jezike, od nje je dobila patrijarhalno vaspitanje, ljubav prema rodnom kraju. Majka joj je skoro u svemu bila prvi učitelj, a kada je videla kćerkinu sklonost ka slikarstvu, podržala ju je u tome, a to je za prvu polovinu ovoga veka u našim krajevima još problematično zanimanje. Milenino slikarsko školovanje počinje neobično. Posle osnovne škole završene u Požarevcu i Nici, provodi godinu dana u jednom nemačkom manastiru (uči nemački), godinu dana radi u Rimu u slikarskoj školi, kao devojčica od 12 godina biva primljena, kao vunderkind, u Umetničku školu u Beogradu. Njeno školovanje kod Bete Vukanović i Ljube Ivanovića počelo je u stilu akademizma, pa se u Minhenu u tom stilu i nastavilo. Ovde je Milena provela dve godine.

Pohvalne ocene njenih profesora fon Štuka i Habermanna nisu mogle dugo da je zadrže. Ona kreće svojim putem, bila je svesna da je zanat savladala, a da se talenat ima ili nema — nikakve škole, nikakvi profesori nisu u stanju to da izmene.

Po povratku iz Minhena, Milena pokušava da se zaposli. I istorija se ponavlja — setimo se slučaja Đure Jakšića. I pored završene škole, pohvalnih kritika njenih slika, jedne samostalne izložbe održane 1928. g. za slikarku Milenu Pavlović-Barilli nema mesta za profesora crtanja ni u Požarevcu, ni u Štipu, ni u Tetovu, ni u Velesu. Mnoge naše slikare je ta ista sredina ili birokratija, koja je mogla tako da odlučuje, uspela da demoralise ili skoro uništi. Milena se samo uvredila, i krenula svojim putem. Od 1930. g. počinju njena putovanja po Evropi. Protić povodom ovoga piše: »Biti svoj, duhovno otmen i obdaren, značilo je svuda i svagde, a naročito kod nas u to doba — biti osuđen na usamljenost i izgnanstvo«.

Posle pohoda španskim gradovima Milena otvara samostalnu izložbu u Londonu. Godinu dana kasnije otvara izložbu u Parizu, tek sada je u potpunosti formiran njen stil. Ovom izložbom postaje poznata kako u internacionalnom Parizu, tako i u njenoj drugoj domovini — po ocu — Italiji. U Italiji je uvek primana sa ponosom, kao Barillijeva kći, ali i kao velika umetnica. Tih godina se zbližava i sa ocem. Pored poezije koja im je dodirna tačka, oboje osećaju neku nostalgiju za prošlim vremenima, nostalgiju za prošlom lepotom, kao neki tragičan osećaj prolaznosti života, usamljenosti čovekove u tom prolaznom svetu. Od 1932. do 1937. g. Milena se kreće između Rima i Pariza. U Italiji je imala više izložbi, a i prve pesme su joj objavljene u italijanskim novinama. Dok se u Parizu kreće u krugu Pola Valerija, Andrea Lota, Kasua, u Italiji dosta vremena provodi u muzejima. Sve više je privlači staro slikarstvo, naročito Bottičeli.

Juna 1939. g. Milena polazi u Ameriku, da bi videla neku izložbu. Početak rata je sprečava da se vrati u Evropu. Iz pisama koja piše majci vidi se da joj je trebalo vremena da se u novoj sredini snađe. Posle godinu dana nemaštine, postaje 1940. g. ilustrator modnog magazina »Vogue«, a kasnije radi dekor i kostime za balet »Sebastijan« Dana Karla Menottija. Sledeće godine se udaje. Posle jednog pada sa konja i dužeg bolovanja, umire marta 1945. Preko njujorškog radija uputila je pozdrav Beogradu kada je ovaj bio oslobođen.

I posle rata, kada se kod nas nje još niko nije setio, kada se ni za njenu smrt još ne zna (!),

sećanje na nju je još prisutno na Zapadu. Maja 1948. g. američko-britanski kulturni savet organizuje izložbu Mileninih slika i skica za dekor baleta »Sebastijan«, a 1949. u Palermu se izlaže nekoliko Mileninih slika, u okviru izložbe »Mostra la dona nell arte«.

U poglavlju koje je posvećeno slikarskom delu Milene Pavlović-Barilli, oseća se pisac »Slike i smisla«. U toj knjizi, pisanoj 1960. g. Miodrag Protić je počeo da analizira teoriju predmeta u slikarstvu. Ova monografija je Protiću poslužila, donekle, kao nastavak te analize, jer je reč o slikaru koji pripada jednom vidu nadrealističkog slikarstva. Protić nalazi da postoje neke sličnosti između Milene i italijanskog slikara Đorđa de Kirika. To je utoliko značajnije jer je reč o jednom savremenom slikaru koji je na Milenu donekle uticao. I De Kirikov otac je Italijan, i on je rođen na Balkanu, školovao se u Minhenu, i na De Kirika je, kao i na Milenu u to vreme, uticala beklinovska, germanska metafizika. Preko slika De Kirika, Milena ulazi u svet nadrealizma. To je nadrealizam maštovit, poetičan, linearan, s prozirnim sivkasto-plavim bojama, više crtež no slika. Govoreći o Mileninom stilu, Protić kaže: »Čeo onaj antirealistički revolt od impresionizma do apstraktne umetnosti, ona uzbudljiva evolucija umetničke vizije koja se prelomila u kubizmu i fovizmu, na primer, Milene se nije ni dotakla. Njeno opredeljenje je bilo drugačije. Zajedno sa Bretonom bila je svesna i ograničenosti akademskog realizma i smisla Kročeeve sentencije da realizma gde je sve realno uopšte nema. A realizam koji bi to stvarno bio analogno kretanju u materijalnom i duhovnom svetu, koji bi mirio san i javu kao činjenice integralnog života posmatrajući ih u svetlosti uzajamnih funkcija — nije ništa drugo do metafizička umetnost, magički realizam ili nadrealizam«.

Poslednjih godina Milenine slike dobijaju renesansni izgled. Od veza s nadrealizmom preko evropskog slikarstva XVIII veka, Milena ide sve dublje u prošlost, sve do Botičelija. Slike iz ovog perioda imaju neke sličnosti, po duhu, sa prerafaelitima. Roseti je, uostalom, »otkrio« Botičelija šezdesetih godina devetnaestog veka.

U ovoj knjizi su štampane, prvi put na srpsko-hrvatskom jeziku, i pesme Milenine. U njenim pesmama, koje su pisane na španskom, italijanskom i francuskom, može se naći objašnjenje poetskih simbola, a i ključ njene slikarske ikonografije. Pošto je reč o slikaru-pesniku, slikaru metafizičkom, slikaru poetskom, pesme nisu poza. Pesme su ovde neophodne da bi se ličnost umetnika očitala u celini.